

České vysoké učení technické v Praze, Fakulta architektury

TEZE K DISERTAČNÍ PRÁCI

Ing. arch. Eva Bortelová

České vysoké učení technické v Praze
Fakulta architektury

Obor: Architektura - teorie a tvorba
Ústav: 15113 - Ústav teorie a dějin architektury

TEZE K DISERTAČNÍ PRÁCI

Ing. arch. Eva Bortelová

Podnikatelské baroko:

Naivně historizující tendence v rezidenční architektuře na území
České republiky v letech 1990 – 2015

Praha, 2018

Školitel: prof. Ing. arch. Matúš Dulla, DrSc.

Disertační práce byla vypracována v prezenční formě studia na Ústavu teorie a dějin architektury Fakulty architektury ČVUT v Praze.

Doktorandka: Ing. arch. Eva Bortelová

Školitel: prof. Ing. arch. Matúš Dulla, DrSc.

Ústav teorie a dějin architektury
Fakulta architektury
České vysoké učení technické v Praze
Thákurova 9, 166 34 Praha 6

Oponenti:

Teze byly rozeslány dne:.....

Obhajoba disertace se koná dne v hodin před komisí pro obhajobu disertační práce ve studijním oboru Architektura – Teorie a tvorba v zasedací místnosti č. Fakulty architektury ČVUT v Praze.

S disertací je možno se seznámit na děkanátě Fakulty architektury ČVUT v Praze, Oddělení pro vědeckou a výzkumnou činnost, Thákurova 9, 166 34 Praha 6.

Abstract in English

Doctoral thesis called “Podnikatelské baroko” (Architecture of the New Rich Houses) focuses on a research of a topic so far neglected in the Czech society. This topic has been outside any serious interest in research by architects although this phenomenon has definitely been acknowledged by public and is very often referred to.

The term “Podnikatelské baroko” (Architecture of the New Rich Houses) emerged in 90s of the 20th Century as a definition with negative connotation describing opulent new build homes. These buildings` architectural language and its expressive tools tend to go back in time and draw inspiration from older styles like Gothic style, Renaissance or Baroque style. This is however done without profound understanding of architecture those periods.

The thesis also focuses on private residential buildings in general where an average private home is monitored between 1990-2015, with economic and social context in the background.

The research proves that between 1990 and 2015 there has been a positive evolution of vernacular taste which has led to a gradual refinement of an average family home. It has been proven that the category of “Podnikatelské baroko” (Architecture of the New Rich Houses) has also undergone a certain evolution process. This has been described within sub-categories with common characteristics. It has also been established that described buildings usually fail because of a low quality design but not necessarily because of a low quality workmanship.

Představení problému

Pojem „podnikatelské baroko“ je všeobecně známý mezi architekty i širokou veřejností, přesto stojí mimo zájem seriózního výzkumu ze strany architektů. Skoro se zdá, jako by v „lepších kruzích“ bylo zakázáno nejen takto stavět, ale i o problému mluvit – jedině akceptovatelný se zdá kategoricky odmítavý postoj. Přitom to, zda se jedná o stavby dobré či špatné nevypovídá vůbec nic o důležitosti tématu. Pro biology by určitě bylo nemyslitelné zabývat se pouze lvy a tygry, protože jsou krásní, a vynechat mnohonožky a blechy, jelikož se nám nelíbí. Proč tedy architektům připadá zbytečné zabývat se podnikatelským barokem? I kdyby se jednalo pouze o problém, který je třeba odstranit (což není vůbec jisté), stejně je potřeba problém zkoumat, protože, jak říká Karel Čapek: „člověk se nikdy nezbaví toho, o čem mlčí“. A navíc ... možná jsme to i my, architekti, kdo žije ve svém světě a odmítá cokoli, co do tohoto světa nepatří, i když někomu jinému to může vyhovovat.

Dle Petra Malínského, vymyslel termín „podnikatelské baroko“ Roman Koucký,¹ ten to však popírá. Pojem se u nás objevuje v první polovině devadesátých let dvacátého století² a samotná potřeba vzniku tohoto pojmenování, vypovídá o tom, že se v té době u nás začíná stavět určitý druh staveb, které zde v předchozích dekadách nebyly. Naprosto zásadní byla pro vznik podnikatelského baroka Sametová revoluce, protože to byl právě

¹ HORÁČEK, Martin. *Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století*. Brno: Barrister, 2013, 447 s. ISBN 978-80-7485-002-8, s. 289.

² Vycházím z telefonického rozhovoru s architektem Janem Rampichem, který uvedl, že když v roce 1993 zakládal časopis *Můj dům*, označení už existovalo.

moment přetržení kontinuity, kdy se k moci a k penězům dostali noví lidé, což umožnilo vznik historicky neukotvených, rozpačitých, stylově nekompaktních rodinných domů. Ty se vyznačují snahou distancovat se od nedávné minulosti (socialismu), to znamená, být co nejvíce jiné než nejmasovější produkt předlistopadové výstavby – panelové domy. Stavby ve stylu „podnikatelského baroka“ se tedy většinou obracejí do vzdálenější minulosti (tam se ale paradoxně obracela také sorela, která propaguje myšlenky komunismu mnohem výrazněji než panelové domy).

Pokud bychom chtěli rozebrat termín lingvisticky, pak přídavné jméno „podnikatelský“ odkazuje na osobnost investora, který typicky pocházel z nově vznikající vrstvy podnikatelů, i když těsně po revoluci to mohli být i bývalí komunističtí funkcionáři. Druhá část pojmenování odkazuje na „baroko“, spíše než konkrétní barokní detaily jsou zde ale důležité některé obecné vlastnosti barokní architektury: emoční vypjatost, expresivita, zdobnost, okázalost, nákladnost, bohatá profilace fasády, doplnění sochařskými a malířskými díly. Pojem „baroko“ mohl být také přejat z označení „Stalinovo baroko“, které se někdy používalo jako emotivnější označení sorely.³

³ Vycházím z emailové korespondence se Zdeňkem Lukešem, který tento termín v textu použil.

Definice problému

Podnikatelské baroko je pejorativní označení architektonického „stylu“, který se objevuje v 90. letech 20. století na území Československa a největšího rozkvětu dosahuje až po jeho rozdělení, na území obou nově vzniklých států. Předmětem zkoumání jsou pouze stavby na území České republiky, a to konkrétně v hlavním městě a jeho okolí. Praha je v českém kontextu unikátní svou velikostí a významem, přesto může dobře posloužit jako příklad velkého města, které bylo od počátku 90. let 20. století postupně obkloповáno suburbii. Právě v těchto okrajových čtvrtích hlavního města a v obcích blízko za jeho hranicí vznikalo nejvíce staveb, které lze pod pojem podnikatelské baroko zařadit. V okolí ostatních velkých měst je situace podobná a dá se říci, že četnost těchto staveb souvisí se stavební aktivitou v daném místě, tudíž také s velikostí města. Sledovaným obdobím jsou léta 1990 až 2015.

Stavby ve „stylu“ podnikatelského baroka jsou často nepřiměřeně velké vzhledem k ploše pozemku nebo jsou na pozemku nevhodně umístěny.

Charakterizovat lze tento „styl“ jako naivně-historizující, obracející se hlavně k architektonickým slohům, od kterých už máme dostatečný odstup a které jsou všeobecně vnímány kladně a jsou považovány za krásné. Jedná se často o radikální eklektismus, který kombinuje prvky z různých období, stylů a oblastí. Pod pojmenování zařazují i některé stavby, které jsou, dá se říci, jednotného stylu. V tomto případě jde o nevhodné přenesení stavebních a estetických principů ze zahraničí (např. kanadský srub), o disharmonické geometrické tvary či nepochopení logiky skladby historických prvků z jednoho období. Dílům podnikatelské baroka chybí komplexita a provázanost jednotlivých prvků, mnohdy také logický i estetický vztah interiéru a exteriéru.

Na rozdíl od historických staveb podnikatelské baroko často postrádá kvalitní detail, to znamená, že se hledá levnější a méně pracný způsob zpracování detailu. Typickým příkladem je balustráda, kde se místo kvalitních materiálů a časově i finančně náročné kamenické práce často využívá levnější beton a méně nákladná prefabrikace. Nahrazení drahého materiálu levnějším bych přitom nepovažovala za tak zásadní, jelikož i s tím se v historii setkáváme a naši předkové se s takovým problémem dokázali většinou elegantně vypořádat, například zpracováním balustrů ze štuku místo z kamene. V tom případě ale nahradili pouze materiál, kvalitní a časově náročné řemeslné zpracování zůstalo zachováno. Jako největší problém se tedy jeví prefabrikace a zejména kvůli tomu, že betonové balustrády se prodávají na metry a spoje jednotlivých dílců působí i na rovném úseku vždy rušivě. Ještě horší je ale situace při řešení různých typů zalomení, s nimiž výrobce většinou nepočítá a jednotlivé části proto bývají spojeny improvizovaně, bez možnosti napodobení historických příkladů.

Jak ale uvidíme při studiu konkrétních staveb, ne vždy se používají výše popsané nekvalitní napodobeniny historických detailů. U některých staveb, a není jich zrovna málo, najdeme detaily zpracované zkušenými kamenickými a štukatérskými firmami se zkušeností s rekonstrukcí nemovitých památek. Rozhodně tedy neplatí, že by se v případě podnikatelského baroka vykytovaly pouze nekvalitní detaily.

Těžiště práce spočívá ve dvou vzájemně se doplňujících částech, z nichž první je vývoj průměrného (obvyklého) rodinného domu a druhou je vývoj typického domu ve stylu podnikatelského baroka. Obojí je sledováno v období 1990 – 2015.

První část se zaměřuje na výstavbu rodinných domů obecně, kde je zkoumán vývoj průměrné kvality domů postavených v daném období na pozadí ekonomického a společenského kontextu. Tato část je zpracována na základě informací získaných z tištěných i elektronických knih, článků, katalogů, statistik webových stránek a dalších textových i obrazových materiálů. Jako nejlepší tištěný zdroj informací se osvědčily populární časopisy o bydlení. Využity byly dále informace získané osobními rozhovory s developery a projektanty.

Druhá část práce zkoumá konkrétní příklady podnikatelského baroka postavené v řešeném období. Od začátku mi bylo jasné, že pokud chci k problému přistupovat nezaujatě a objektivně, musím objekty osobně navštívit a pokud možno poznat jejich majitele, nejlépe i projektanta. To se ale ukázalo jako extrémně složité. U rodinných domů je vždy komplikovanější získat přístup do interiéru než u staveb veřejných a to hlavně kvůli velkému zásahu do soukromí majitele. Někdy se stane, že ani majitelé oceněných staveb nejsou ochotni sdílet veřejně své soukromí, přesto však, pokud vědí, že dům bude prezentován jako pozitivní příklad, kvalitní architektura, většinou jsou ochotni spolupracovat. Zcela jiná je ale situace u staveb ve stylu podnikatelského baroka, jelikož jejich majitelé se pravděpodobně setkali s nějakou negativní reakcí ze strany sousedů či veřejnosti a jsou extrémně nedůvěřiví. Obvykle také platí, že čím má majitel více peněz, tím méně je ochotný sdílet své soukromí a to kvůli možné závisti

relativně chudších lidí ale kvůli bezpečnosti, protože nákladná stavba s sebou většinou nese i drahé vybavení. Majitelé staveb ve stylu podnikatelského baroka navíc také často patří k určité menšině uvnitř českého obyvatelstva, jako jsou například Romové nebo občané zemí bývalého Sovětského svazu, a možná byli i v minulosti obětmi nějakého druhu diskriminace.

Z výše popsaných důvodů byly moje počáteční pokusy získat přístup do pro mě zajímavých staveb odsouzeny k neúspěchu. Vlastně se mi podařilo dostat jen do jednoho z domů, a to nejspíše kvůli tomu, že majitel nebyl doma a dveře mi otevřela jeho manželka, která byla ochotna říci mi pár vět v předsíni domu a dovolila mi obejít zahradu. Zkoušela jsem tedy získat důvěru majitelů přes projektanty, ani tam jsem ale příliš nepochodila. Podařilo se mi sice udělat několik rozhovorů, ale všichni projektanti striktně odmítali narušit soukromí svých klientů.

V této chvíli se můj výzkum dostal do mrtvého bodu, až do chvíle, kdy mě napadlo zkusit navštívit domy, které jsou na prodej. Zde jsem ale opět narazila, a to na neochotu realitních makléřů ztrácet čas něčím, co jim nemůže vynést peníze. Přesto, že pojem podnikatelské baroko jsem vůbec nezmínila, neudělali si čas na to, aby mi nemovitosti ukázali za účelem výzkumu.

Zbývala tedy jediná možnost: převléci se za zámožnou paní a vyrazit na prohlídku luxusních nemovitostí za „účelem koupě“. Zpočátku jsem měla morální problém s tím, že bych měla lhát, a také jsem se bála, že realitní makléři poznají, že nejsem tím, za koho se vydávám. Štěstí mi ale přálo v tom, že můj přítel je cizinec. Tyto nemovitosti si totiž staví hodně cizinci, proto jsme jako smíšený pár působili věrohodněji. Zároveň jsem změnila své vyjadřování tak, abych se neprozradila a zároveň vlastně nemusela lhát. Fakticky nebylo nutné říkat, že nemovitost chci koupit, místo toho jsem používala obraty jako „zaujala nás tato nemovitost“.

Časem jsem zjistila, že vlastně vůbec není nutné se jakkoli převlékat, protože i bohatí podnikatelé jsou jen lidé a často doma chodí v tom, co jim je pohodlné, třeba v teplácích. Jediné, na co jsem si dávala pozor, bylo to, aby makléři a majitelé nikdy neviděli, jak přijíždíme. Jistě by považovali přinejmenším za zvláštní, že někdo, kdo chce koupit nemovitost za dvacet nebo třicet milionů, přijede automobilem Škoda Felicia z roku 1997.

Návštěvy nemovitostí na prodej se ukázaly jako optimální způsob výzkumu podnikatelského baroka. Nejen, že bylo možné nemovitost vidět zvenku i zevnitř, navíc vůbec nepůsobilo zvláštně, když se ptala po půdorysech a další dokumentaci.

Podnikatelské baroko v řešeném období

V rámci studia 19 domů, které zařazují pod pojem podnikatelské baroko, jsem zjistila, že je možné domy rozdělit podle společných charakteristických znaků do skupin. V rámci jedné skupiny se můžeme setkat s různým stupněm variability, od těch s velmi konzistentním obsahem (Palác, Kanadský srub,), přes ty do určité míry konzistentní (Hrad) až po ty, které jsou velmi variabilní, jako je skupina (Sídlo).

Obr. 1: Rozložení studovaných objektů v prstenci kolem Prahy (zdroj Google Earth, zpracování Eva Bortelová)

Seznam studovaných objektů a jejich rozdělení do skupin

žáření do	č	obec	okres	Kolaudace	užitná	plocha pozem
POČÁTKY	1	Říčany	Praha-východ	1995	698	1036
PALÁC	2	Babice	Praha-východ	1996	550	7038
ČESKÉ BEVERI	3	Praha 6 - Nebušice	Praha	1996	129	385
ČESKÉ BEVERI	4	Praha 6 - Nebušice	Praha	1997	326	825
ANGLICKÝ STYL	5	Kamenice - Těptín	Praha-východ	1997	384	4151
STÍN POSTM	6	Kamenice - Olešovice	Praha-východ	1998	563	1636
POČÁTKY	7	Praha 10 - Uhřetěves	Praha	2000	500	1036
SRUB	8	Tehov	Praha-východ	2000	300	5103
STÍN POSTM	9	Ořech	Praha-západ	2001	340	919
SÍDLO	10	Rudná	Praha-východ	2004	399	806
PALÁC	11	Praha, Horní Počernice	Praha	2007	286	758
HRAD	12	Rudná	Praha-západ	2007	151	816
PALÁC	13	Praha, Dolní Počernice	Praha	2009	485	766
HRAD	14	Roztoky	Praha-západ	2009	421	1050
STÍN POSTM	15	Roztoky	Praha-západ	2009	350	1044
PALÁC	16	Jeneč	Praha-západ	2012	250	913
PALÁC	17	Jeneč	Praha-západ	2012	380	1930
SRUB	18	Kamenice - Těptín	Praha-východ	2014	300	1137
SÍDLO	19	Květnice	Praha-západ	postaven	240	496

Tab. 1: Seznam studovaných objektů a jejich rozdělení do skupin (zpracovala Eva Bortelová)

Zobecnění závěrů a výhledy do budoucnosti

Téma Podnikatelské baroko jsem si vybrala záměrně i proto, že se jedná o téma s přesahem do současnosti, které dosud nikdo důkladně nezkoumal. Hlavním důvodem byly ale zajímavá témata, která tento výzkum nabízel. Co to vlastně podnikatelské baroko je? Komu se líbí? Proč mají k němu architekti takový odpor, že ho ani nechtějí studovat? To byly otázky, které jsem si na začátku výzkumu kladla a během práce jsem se na ně snažila odpovědět. V průběhu psaní se pak samozřejmě vynořovaly další otázky. Na některé z nich se mi (snad) podařilo najít odpověď, ostatní musí počkat na další výzkum, ať už můj nebo někoho jiného. Téma zůstalo poměrně široké, vzhledem k tomu, že se problému zatím nikdo podrobněji nevěnoval, nechtěla jsem ho příliš zužovat. Považovala jsem za důležité, aby v práci byl zachyceno celých dvacet pět let po roce 1989, protože jediné tak je patrný vývoj, který v tomto období proběhl. Kromě odpovědí na výše uvedené zásadní otázky zde uvádím také několik skutečností, které mě překvapily, protože jimi byly vyvráceny některé z mých původních předpokladů.

Jedním takovým předpokladem bylo to, že v období socialismu se u nás prakticky nestavěly rodinné domy a okamžitě po revoluci je lidé začali budovat. Přitom to bylo právě naopak, v sedmdesátých a osmdesátých letech se postavilo mnoho rodinných domů. Přispěly k tomu velkou měrou také dva typové projekty: rodinný dům typu V (zvaný šumperák) a rodinný dům typu okál. Druhý jmenovaný byl vůbec neúspěšnějším typovým projektem v historii a žádný jiný projekt jej, co se týče počtu realizací, ani po roce 1989 nepřekonal. Těsně po sametové revoluci se naopak stavební aktivita skokově propadla. V první polovině devadesátých let ještě nefungoval hypoteční trh a vzhledem k pomalému růstu platů a devalvací koruny si stavbu rodinného

domu mohl dovolit jen málokdo. Po roce 1995 se pak hypoteční úvěry začaly pomalu rozbíhat, ale na průměrnou hodnotu z let 1985 – 1990 se počet zahájených rodinných domů dostal až po roce 2000.

Z výše jmenovaných důvodů se v první polovině 90. let postavilo velmi málo staveb, které by se daly zařadit pod pojem podnikatelské baroko. Z domů, které se v tomto období dokončily, jich byla většina rozestavěna již před rokem 1989. Příklady podnikatelského baroka, které jsou obecně vnímány jako typické pro počátek 90. let, jsou většinou až z konce let 90. a prvních pěti let po roce 2000.

V případě dvou nejstarších staveb zařazených do výzkumu (kolaudace 1995 a 1996) platí, že byly postaveny nekvalitně a potýkají se s celou řadou problémů, jako je zatékání a degradace materiálu. V této době záleželo spíše na velikosti domu, návrhy byly nekvalitní a nevhodné bylo většinou i umístění na pozemku. Tyto charakteristiky už ale většinou neplatí pro pozdější realizace.

Mezi lety 2000 a 2005 už se stavělo mnohem více a právě z tohoto období pochází celá řada příkladů podnikatelského baroka. Kolem roku 2005 tento trend začíná klesat, což se projevilo jednodušším vzhledem nejprodávanějších katalogových domů. Svůj vliv také sehrál rostoucí zájem o nízkoenergetické rodinné domy podpořený programem Zelená úsporám, jelikož s požadavkem nižší spotřeby energie na vytápění jde ruku v ruce také jednodušší tvar objektu.

Přes pozitivní vývoj vkusu české společnosti směrem k jednodušším tvarům rodinných domů ale po roce 2005 stále existují specifické skupiny lidí, kteří staví ve stylu podnikatelského baroka, jedná se zejména o světské, rodiny podnikající v zábavním průmyslu (pouťové atrakce) a rodiny

cirkusáků. Tito lidé si většinou navrhují i realizují své domy sami a jejich nákladné rezidence mají velmi ustálenou typologii. Tito lidé odmítají moderní architekturu a naopak obdivují dřívější aristokratická síla. Většinou používají velmi kvalitní materiály, jako je mramor, zlato, alabastr a exotické dřevo, výjimkou jsou ale okna, která jsou většinou plastová. Tyto domy jsou také vždy opatřeny bohatou a kvalitně zpracovanou štukovou výzdobou. Pro tento nejhonosnější typ domu navrhuji ve své práci označení Palác. Jiný typ domu, Hrad, si staví podnikatelé pocházející ze zemí bývalého sovětského svazu a jejich stavby zřejmě vycházejí z podoby neogotických sídel ruské šlechty v 19. století. Tento typ klientů naopak hodně využívá se dřevo a kované prvky. Ani zde neplatí mýtus o nekvalitních materiálech a špatném zpracování detailů.

Nekvalitní provedení se tedy v rámci studovaných staveb nepotvrdilo, většinou to neplatí. Často jsou stavby velmi precizně provedeny, výjimkou je pouze první polovina devadesátých let, kdy se opravdu stavělo nekvalitně.

Co ale většinou platí je nekvalitní projekt, který typicky nebyl zpracován architektem. Právě to považuji za hlavní problém. Domy jsou navrženy špatně, co se týká organizace prostoru a provozu v domě. Stavba bývá také nevhodně umístěna na pozemek, který je navíc často příliš malý, takže zahrada je redukována na úzké pásy kolem domu.

Některé stavby ale překvapily dobrým půdorysem, osvětlením, útulností – byly to hlavně dva domy z projektu Malá Šárka, kde je znát, že za návrhem stojí architekt. Je tam i kvalitní urbanistické řešení uvnitř lokality, ale nedostatečné propojení s okolím.

Otázkou zůstává, zda by architekti neměli mít více pochopení pro ty, kteří odmítají pokračování Šváchovy české přisnlosti jako jediné cesty. Historismus je nepřijatelný, přitom vycházíme-li ve svých návrzích z funkcionalismu dvacátých nebo třicátých let, je to také historismus. Domnívám se, že není přínosné odsuzovat a priori stavbu, která vychází z barokní či klasicistní architektury a třeba i používá některé typické detaily z těchto období. Záleží přece na kvalitě návrhu a ta většinou moc dobrá není právě proto, že tyto stavby navrhují lidé, kterým chybí potřebné vzdělání. Možná, že kdyby návrhy historizujících staveb zpracovávali architekti, byl by výsledek lepší. Kopírování kvalitních detailů z minulosti na architektonických školách, které bylo dříve součástí výuky, možná mělo určitý smysl.

K zamyšlení je také to, že máme v naší zemi velké množství nevyužitých historických objektů, bývalých reprezentativních rodinných či šlechtických sídel, mnohé z nich v okolí velkých měst, a přitom se budují novostavby, které tato sídla napodobují. Domnívám se, že snaze o vhodnou rekonstrukci těchto objektů by měla být věnována větší pozornost, ze strany architektů, obcí i vlastníků nemovitostí. Věřím, že po zdařilé rekonstrukci by tyto stavby mohly být pro určitý typ klientů velmi atraktivní.

Události v roce 1989 jistě patří mezi největší změny, kterými naše země ve dvacátém století prošla. Revoluční události a přetržení kontinuity obvykle přinášejí rozkolísání hodnot ve společnosti, v případě architektury se toto projevilo vznikem podnikatelského baroka. Podobné styly najdeme ve všech zemích bývalého východního bloku. S postupujícím časem, jak se země vrací do svých kolejí a je obnovena kontinuita vývoje, se tento jev začíná stávat více okrajovým, i když jistě vždy zůstanou určité skupiny lidí, které takto stavět budou

Publikace doktorandky:

Knihy

DULLA, M., BORTELOVÁ, E., a MERGEROVÁ, K. *Praha haptická*. 1. vyd. Praha: Czech Technical University in Prague. 2013, ISBN 978-80-01-05276-1

Články

BORTELOVÁ, E., GETTING, P., a MAŇÁK, D. Ľudová estetika. *Plus 7 dní*. 2016, s. 66-68. ISSN 1336-2151.

DULLA, M. Když jednou forma sledovala funkci. *Architektúra a urbanizmus*. 2012, **45**(1 - 2), s. 128-129. ISSN 0044-8680.

VELICA, O. a BORTELOVÁ, E. Kultivace bydlení. *Pražská technika*. 2013, **2013**(1), s. 14-15. ISSN 1213-5348.

BORTELOVÁ, E. Haptic Prague. In: *Architecture week Praha 2013*. Architecture week. Praha, 15.09.2013 - 12.10.2013. Praha: Czech Architecture Week s.r.o.. 2013, s. 90-91.

BORTELOVÁ, E. Jubilejní X. pražská muzejní noc. *Alfa bulletin Fakulty architektury ČVUT*. 2013, **2013**(8 - 9), s. 24.

Příspěvky na konferencích a ve sbornících

BORTELOVÁ, E. Freddy Mamani: Podnikatelské baroko v Bolívii. In: KOHOUT, M., ed. *Architektura a typologie: proměna staveb na prahu 21. století*. Architektura a typologie – studentská vědecká konference. Praha, 12.09.2016. Praha: ústav nauky o budovách. 2016, ISBN 9788001060872.

PAVEL, M., et al. *Architektura mezi uživatelem a tvůrcem* [online]. 1. vyd. Praha: Fakulta architektury ČVUT. 2014, ISBN 978-80-01-05659-2.

Dostupné z:

<http://fa.cvut.cz/Cz/Publikace/ArchitekturaMeziUzivitelemATvurcem>

Výstavy

BORTELOVÁ, E., et al. *Klasik: Obraz průměrného českého rodinného domu 1989 – 2015*. Výstava. Galerie Viper. Vítkova 293/2, 186 00 Praha 8, 03.05.2017 - 01.07.2017.

DULLA, M., BORTELOVÁ, E., a MERGEROVÁ, K. *Praha haptická*. 1. vyd. Praha: Czech Technical University in Prague. 2013, ISBN 978-80-01-05276-1. Dostupné z: <http://www.fa.cvut.cz/Cz/Ustavy/15113>

Pořádání konference

Architektura a urbanismus ve středoevropském prostoru. [Pořádání konference]. 2014, Dostupné z: <http://kolokvium.fa.cvut.cz>

Co se děje za rohem?. [Pořádání konference]. 2014, Dostupné z: <https://www.fa.cvut.cz/Cz/Ustavy/15113/Blog/Platforma>

Architektura mezi uživatelem a tvůrcem. [Pořádání konference]. 2014

Přednášky

BORTELOVÁ, E. Rafael Moneo – Pritzkerova cena 1996. 09.10.2017.

BORTELOVÁ, E. RCR Arquitectes – Rafael Aranda, Carme Pigem, Ramon Vilalta. 02.11.2017.

BORTELOVÁ, E. Contexto internacional: arquitectura europea contemporánea. 16.01.2016.

BORTELOVÁ, E. Alejandro Aravena. 13.10.2016.

BORTELOVÁ, E. Zaha Hadid. 24.10.2013.

BORTELOVÁ, E. Podnikatelské baroko: dva případy z Roztok u Prahy. 2014

BORTELOVÁ, E. Roztoky u Prahy: příměstské bydlení. 05.10.2014

Nepublikované výzkumné zprávy

BORTELOVÁ, E. *Casas de los nuevos ricos: Consecuencias de la transformación neoliberal en la arquitectura doméstica de Lima (1990 - 2015)*. Praha / Lima: Fakulta architektury ČVUT / Facultad de Arquitectura y Urbanismo, Pontificia Universidad Católica del Perú. 2016

VORLÍK, P., et al. *Základní stavebně historický průzkum Horského hotelu a televizního vysílače Ještěd*. Liberec: Liberecký kraj. 2012, 1.

VORLÍK, P., et al. *Stavebně historický průzkum hotelového a festivalového souboru Thermal*. Karlovy Vary: Thermal - F, a.s.. 2014

Ostatní

VORLÍK, P., et al. *Dějiny architektury - databáze osobností a staveb*. [Specializovaná mapa s odborným obsahem (do RIV)].
<http://dejiny.fa.cvut.cz>: 2012, Dostupné z: <http://dejiny.fa.cvut.cz>

